

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНІХ І ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ТЕКСТІВ ОКСАНИ ЛУЩЕВСЬКОЇ

У статті висвітлено засоби і способи мовностилістичної реалізації змісту в художніх та літературознавчих текстах Оксани Луцевської. Запропоновано мовну характеристику творчої особистості авторки, у якій відзначено такі риси, як білінгвізм, мультикультуралізм, транскультурність, синтез різних світоглядних позицій, культурних, мистецьких та літературно-критичних практик.

Ключові слова: білінгвізм, лінгвоаналіз, література для дітей, мовна особистість, стиль.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема досліджень мови і стилю сучасних текстів привертає пильну увагу мовознавців. Найчастіше об'єктом лінгвостилістичного аналізу є художні твори, значно рідше предметом вивчення є мовні засоби та своєрідність їх відбору в наукових працях. Спорадично дослідники висвітлювали питання мови і стилю в українській літературі для дітей (Е. Огар, Н. Дзюбишина-Мельник, М. Білоусова, С. Вольштейн, О. Папуша), але в жодному випадку не йшлося про адресовані юним читачам тексти та їх дослідження в українській діаспорі. Цим продиктована актуальність обраної теми.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. З-поміж сучасних українських письменників, які сьогодні живуть і працюють у галузі літератури для дітей та юнацтва поза межами України, вирізняється творчість Оксани Луцевської. Письменниця навчалася в магістратурі Пенсильванського державного університету, в докторантурі Університету Джорджії (США).

У творчому доробку Оксани Луцевської – художні твори для дітей та юнацтва («Дивні химерики, або Таємниця старовинної скриньки», «Життя видатних дітей: Оксана Луцевська про Христофора Колумба, Джона Ньюбері, Чарльза Дарвіна, Дніпрову Чайку, Перл Сайденстрікер Бак», «Золоте колесо року», «Друзі за листуванням», «Найкращі друзі», «Інший дім», «Про кита», «Мені не потрапити до "Книги рекордів Гіннеса"», «Авіа, пташиний диспетчер», «Задзеркалля» та ін.), книжки-білінгви («Листи на війну. Діти пишуть солдатам / Letters to the War. Children Write to Soldiers», «Пан Коцький, Міра і море / Mr. Catsky, Mira, and the Sea»), літературознавчі праці, літературно-критичні розвідки, рецензії, відгуки на книжки, інтерв'ю та огляди, які й стали об'єктом нашого дослідження.

Мета розвідки – прослідкувати засоби і способи мовностилістичної реалізації змісту художніх та літературознавчих текстів Оксани Луцевської; визначити основні риси мовної особистості авторки.

Теоретико-методологічною базою дослідження стали праці з проблем лінгвоаналізу (Марії Крупи, Тетяни Єщенко, Ірини Кочан та ін.), мовної особистості (Юрія Караулова, Флорія Бацевича, Ірини Голубовської та ін.), вивчення та інтерпретації літератури для дітей та юнацтва (Емілії Огар, Наталії Дзюбишиної-Мельник, Володимира Чернишенка, Валентини Вздутьської та ін.).

Мовностилістичні особливості художніх творів Оксани Луцевської продиктовані, по-перше, **вимогами художнього стилю** як «особливого способу мислення, створення мовної картини світу», сукупності особливих зображувально-виражальних засобів; по-друге, **визначені фактором адресата**; по-третє, **зумовлені впливом чужорідного мовного середовища**. Мова творів художньої літератури для дітей та юнацтва значною мірою залежить від типу спілкування автора із читачами певної вікової категорії. Зважаючи на вікові особливості адресата та функціонально-комунікативну зорієнтованість книжки, письменник розгортає сюжет, порушує коло актуальних проблем, зображує персонажів, формує мовний рівень тексту. Мовознавці, зокрема Ф. Бацевич, неодноразово вказували на існування *«зв'язків між будовою мовленнєвих утворень і компонентами ситуації спілкування, перш за все суб'єктами комунікації, зв'язками між ними, їхніми когнітивними, психічними, соціальними, фізичними, ментальними та іншими характеристиками, інтенціями тощо»* [1, с. 8].

Орієнтуючись на вік адресата, залежно від якого і формується мовностилістичний реєстр тексту, художні твори письменниці можна поділити на кілька груп. Першу групу художніх творів Оксани Луцевської презентують книжки «Про Кита», «Втеча», «Вовчик-колядник», адресовані дітям молодшої та середньої дошкільної (3–7 років) групи.

Збірка коротких віршиків «Про Кита» розповідає дітям про кумедних мешканців моря (восьминіг, черепашатка, рибка-барабулька та інші). Алітерація у поєднанні з ігровою формою вірша забезпечує тексту виразний фонетичний малюнок, визначає функціонально-комунікативний характер. Мова поезій спрямована на розвагу і навчання дитини, на вироблення в неї відчуття слова і ритму: *Я знайду кита, / Тра-та-та, / Вхоплюсь за хвоста, / Тра-та-та, / Верху на киті, / Тра-та-ті, / Попливу у води густі...* («Про Кита»).

Неологізми, пестливі слова, «неправильні слова», звуконаслідування, повтори, гра звуком – мовні засоби, за допомогою яких авторка вибудовує цікавий і зрозумілий дитині поетичний світ у поезіях «Хвилі», «Чайки», «Черепашенята», «Повітряний змій», «Краб» та ін., наприклад: *Білі баранці / в мене на руці – / цій і цій ...* («Хвилі»). Або такий приклад: *Черепаха-мама, / черепаха-тато / бідкаються: де ж це / черепашенята?* («Черепашенята»).

Емілія Огар переконана, що *«активне використання слів із зменшувально-пестливими суфіксами, майстерне їх обігрування у тексті створює довірливу атмосферу розмови з дитиною через літературний*

текст, бо відповідає звичному для неї повсякденному досвіду родинного спілкування» [12, с. 15].

Поезії збірки «Про Кита» не тільки естетичні, а й лінгводидактичні за своєю суттю, адже допомагають дорослим навчати дитину мови, сприяти формуванню її мовної (лексичної, фонетичної, граматичної) та мовленнєвої компетенцій (художньо-мовленнєвої, когнітивно-мовленнєвої, виразно емоційної) [1, с. 149–156].

«Вовчик-колядник» – це зворушлива історія про те, як у Святвечір малий, добрий і нехитрий вовчик іде до міста, щоб по-справжньому заколядувати. Там він зустрічає хлопчика, перебраного на вовка, з яким товаришує. Оксана Луцевська спілкується з маленькими читачами, використовуючи загальновідомі для них лексеми, прості речення та діалоги.

Книжечка «Втеча» написана в межах проекту «Книготерапія», спрямованого на те, щоб допомогти дітям подолати певні страхи та адаптуватися в тому чи тому середовищі. Оксана Луцевська звернула увагу на проблему страху дітей перед щепленнями і, використовуючи приклад головного героя, допомагає подолати цю фобію. У творі відтворено розмовну стихію дитини.

Твори О. Луцевської для найменших читачів ще раз засвідчують, що специфічність мови літератури для дітей зумовлена віком читача-адресата. Чим менша дитина-читач, тим яскравіше виявлені своєрідні риси, за якими можна визначити, що твір написаний для дітей. Чим доросліший читач, тим менше специфічних рис, які відрізняють дитячу літературу від дорослої, мову літературного дискурсу, спрямованого на дітей, від мови загального літературного дискурсу.

Другу групу творів складають книги, адресовані читачам старшої дошкільної та молодшої шкільної групи (7–11 років). «Золоте колесо року» – збірка оповідань і казок, присвячених народному святковому циклу, який включає християнські свята – Різдво, Благовіщення, Великдень, Спаса, Покрову, Святого Миколая та ін. Від інших видань подібної тематики книжка відрізняється тим, що її героями є сучасні діти, котрі, як і читачі, мешкають здебільшого у великих містах. Твір містить багато фольклорних ремінісценцій. Наприклад, описуючи свято Теплого Олексі, авторка звертає увагу читачів на народні повір'я: *«коли риба-щука лід розбиває – зиму проганяє»*. Пізнавальний, повчальний і розважальний аспекти книжки рівнозначні. На мовному рівні маркерами дитинства виступають назви іграшок, дитяча мова, опис дитячих бажань та уявлень: *«Мишко додивлявся солодкий сон: Святий Миколай стояв над його будинком і сипав у комин ласощі, а Мишко ловив їх – то в полу, то в кишеню, то в пригорщу. Лагоминки падали, наче солодкий кольоровий сніг. Справжній солодощепад! Золотобокі волоські горішки, яскраві льодяники в пістрявих обгортках, жовтохвості цукрові півники, тягучі ароматні карамельки, шоколадний*

горошок із м'якими родзинками, пряники з малиновим варенням, печиво, посипане цукровою пудрою, вафлі з кремовою начинкою...

– Е-е-е-ех! – протягнув Мишко, протираючи очі від сну. – Лови, Вусатику! – хлопчик підкинув іграшкового песика до самісінької стелі, бо йому, Мишкові, здалося, що саме звідти мала б летіти цукерка».

Тематика українських звичаїв і традицій святкувань Різдва продовжена в різдвяному детективі «Дивні химерики, або таємниця старовинної скриньки». Валентина Вздутьська переконана, що ця книжка «занурює читача в романтизований автентичний колорит українського села: відірвана від світу й замечена снігом хатка, колядки, різдвяні обряди й традиції пробуджують в читачах дитячі спогади й зачарування традиційним українським Різдвам, знайоме якщо не з власного досвіду, то вже, напевно, з “Вечорів на хуторі біля Диканьки” Миколи Гоголя. Головна героїня – міська дівчинка Ляля, що приїхала з батьками до бабусі в село на свята. Разом із сільськими друзями вона намагається розкрити таємницю скриньки з химериками» [3].

Текст зацікавлює читачів динамічним, пригодницьким сюжетом, інтригує таємницями, приваблює образами дітей-персонажів, з якими діти-читачі можуть ототожнювати себе. Розповідь автора поєднується із діалогізованою мовою, що є органічною і відповідає ритміці усного мовлення. Мова твору вабить дитину-читача образністю, розмаїтістю неемоційної й емоційної, літературної і діалектної лексики. Набір мовностилістичних компонентів художніх творів значною мірою залежать від їхньої жанрової природи та типу нарації. Розвиток сюжету детективної повісті «Дивні химерики, або таємниця старовинної скриньки» вимагає використання лексичних одиниць відповідної семантики. Напружений емоційний стан дітей, моторошну атмосферу, у якій вони опиняються, авторка передає засобами синтаксису: переважно простих окличних і питальних речень.

Ознаки пригодницького жанру характерні для повісті «Сева і Ко». Головні герої – діти створюють власне шкільне детективне агентство і допомагають однокласникам вибратися з будь-якої халепи. Авторка показує спритного, дотепного, спостережливого та впертого Севу; вірного, доброго, задиркуватого Юрка, чарівну, самовпевнену, розумну і сміливу Ніну, акцентуючи на художніх деталях портретотворення, поведінці та мовній характеристиці персонажів. Кожен з них – мовець з характерним словниковим запасом, типовою побудовою, манерою та емоційним тоном висловлювання.

Специфічними рисами вирізняється мова біографічних оповідань із книжки «Оксана Луцевська про Христофора Колумба, Джона Ньюбері, Чарльза Дарвіна, Дніпрову Чайку, Перл Сайденстрікер Бак». Розповідаючи про дитинство цікавих видатних людей, письменниця використовує багату на тропи емоційну мову, поєднує реалістичне зображення дійсності з художньою вигадкою. Письменниця вміє бачити світ з точки зору дитини

будь-якого віку, говорити з нею її мовою, незважаючи на дистанцію. Як зауважує Емілія Огар, *«чим більшою є дистанція між комунікантами (автором і його читачем), тим потужнішим має бути арсенал засобів, які попереджають і усувають перешкоди у тексті як формі комунікації, стимулюють активну участь у ньому адресата»* [12, с. 11].

«Солька і кухар Тара-Пата» – цікава повість про пригоди та історію кухаря Тара-Пата, який працював у ресторані, а потім в одній заможній столичній родині. Він готував сніданки, обіди, вечері, родинні свята, а інколи навіть великі банкет. Розповідь насичена епізодами про складання меню та пригощання кухаря, а також про дітей і дорослих, які смакували його стравами. Повість супроводжують ілюстрації, рецепти 30 страв, а книжка містить сторінки для записування улюблених сімейних рецептів, правила сервірування столу і навіть дві закладки. Оксана Луцківська в цій книзі за допомогою образів та опису подій, мови і стилю, розкриття незвичної для дитячої літератури теми створює таку дійсність, яка збігається із світовідчуттям дитини. Когнітивну функцію реалізують лексеми зі сфери кулінарії, синонімічний ряд дієслів із різними семантичними відтінками на позначення дій кухаря: *«Усі ці роки він варив, смажив, тушкував. Маринував, шпигував, запікав. Колотив, місив, виліплював. Сушив, в'ялив, консервував. Перчив, солив, солодив. Різав, краяв, шаткував. Поливав сметаною, соусом, глазур'ю. Та робив іще багато-багато всього іншого. Себто на кухні пан Тара-Пата ніколи не покладав рук»*. Типовою рисою мови і стилю Оксани Луцківської є використання фразеологізмів, мовних формул. Це також ілюструє епізод, в якому згадуються похвали кухаря: *«Ніякий заморський бульйон не зрівняється з цією овочевою юшкою!», «Пальчики оближеш! Із чого ця смаження?», «Цей десерт – наравду всім десертам десерт!»* [10].

Динамічності розвитку сюжету додає вміння авторки емоційно розповідати, використовуючи слова з переносним значенням, синоніми з підкресленими смисловими відтінками, вигуки, а на рівні синтаксису – поєднуючи прості і складні, окличні і неокличні речення: *«Уперше в його житті сталася така халепа. Ніколи такого не було, щоб він спантеличився або знітився, коли треба приготувати чи подати страву. Він добре знав, як розробити меню: комбінації страв, сезонність, рекомендації щодо продуктів... Атож!»* [10].

Характерними мовними засобами портретотворення часто є епітети та порівняння, які, окрім основної функції означення, передають гумористичність образу: *«довгобразий, трохи схожий на огірок, кучерявий хазяйський синок Геня»*. Підкреслюючи характер персонажів, авторка наділяє їх конкретною мовною поведінкою. Наприклад, уявлення про батьків Гені, Сержа і Ліззі можна отримати вже з їх діалогу та звернення до кухаря: *«Це дуже важлива дата, top cher, – кивнув пан Серж. – Як нині пам'ятаю своїх десять років. Ми з батьком змайстрували самоката. Потім*

покликали сусідів, і я показав їм подарунок! Oh! Mon cher! Усі аж роти пороззявляли. Я той день усі свої подальші дні народження згадую...».

– Дурницю ти змолів, Серже! – позіхнула пані Ліззі. – Тепер самокатом нікого не здивуєш, скажи, Геніку? То має бути шикарне дитяче свято. Тож, прошу, пане Тара-Пато, подбайте, будь ласка, про неабияке меню. А ми вже подбаємо про розваги» [10].

Використання іншомовних слів мовою оригіналу як вигуків, а також невластиві українській мові форми імен героїв – ознака білінгвізму як однієї із рис мовного характеру творчості авторки і її стилю, манери письма.

Цікаві й оригінальні антропоніми (Геня, Солька, Тара-Пата) – один із мовних аспектів твору, який підкреслює його приналежність до літературного дискурсу, спрямованого на дитину-читача. Увага до назв персонажів присутня й в інших художніх творах Оксани Луцевської. Так, голуб із повісті «Авіа, пташиний диспетчер» має ім'я Авіа. Такий вибір зумовлений його вибором професії. Пізнавальність тексту доповнена розважальністю, яка досягається завдяки пафосним описам карколомних трюків, передачі газетних сенсацій, викриттів і відкриттів у телеєфірі.

Кожен із проаналізованих творів засвідчує таку ознаку мови літературного дискурсу Оксани Луцевської, як естетичність – обов'язкову складову стилю дитячої книжки. *«Під естетичністю твору, адресованого дітям, ми розуміємо простоту, виразність викладу, доступність використаних мовних засобів читачеві певного віку, їхню наочність і конкретність. Мовна структура дитячої книжки, з одного боку, повинна бути стислою, лаконічною, повно передавати зміст твору, а з іншого – максимально виразною, створювати систему уявлень та образів, апелювати як до логічного, так і до емоційного аспекту дитячого сприйняття, розвивати асоціативне мислення»* [12, с. 13].

Третю групу художніх творів О. Луцевської презентують книжки для дітей середньої шкільної (12–15 років) і старшої шкільної групи (від 15 до 18 років). А це повісті «Мені не потрапити до "Книги рекордів Гіннеса"», «Найкращі друзі», «Друзі за листуванням», «Інший дім», «Задзеркалля».

У збірці оповідань «Мені не потрапити до "Книги рекордів Гіннеса"» висвітлено стосунки дітей з батьками і друзями, проблеми співчуття і ворожості, перше кохання, шкільне життя і родинний побут. *«Будні героїв нагадують короткометражки. В них – довіра до світу, підняття власної самооцінки і завжди рух вперед»*. Читачі не просто отримують інформацію, а визначають своє ставлення до неї, відшукують близький і чужий досвід, намагаються знайти шляхи вирішення конфлікту і отримати відповіді на питання, які хвилюють. У оповіданнях «Чуєш, Тонько?», «Friends Forever», «Бінго» авторка розкриває теми та поведінку персонажів через лінгвостилістичні засоби гумору (зокрема фрейми, під якими розуміємо сюжетну ситуацію, сцену, рамку із відповідним добром, поєднанням і

використанням мовних структур). У мовній тканині тексту присутні англійські загальноновживані слова та відомі фрази.

У повістях «Найкращі друзі» та «Друзі за листуванням» Оксана Луцевська торкається проблем дорослішання, дитячих емоцій та переживань, показує стосунки дітей з різними ментальними світоглядами, поряд ставить культури й традиції різних народів. Спілкування (безпосереднє й у листах) української дівчинки Ксені з Еріком із-за океану, дружба з дітьми різних національностей в англomовному таборі змінюють її ставлення до себе і до світу, її погляди на культуру і духовний розвиток особистості. Письменниця показує, що процес мовної взаємодії тісно пов'язаний із культурними, історичними, соціальними, психологічними та іншими факторами, а взаємостосунки дітей у таборі висвітлює як модель мультикультуралізму – суспільного життя, яке полягає в співіснуванні в межах одного соціуму багатьох культур.

Два світи, дві культури, два простори – свій і чужий – основа повісті «Інший дім». У цьому творі мультикультуралізм як один із елементів художньої свідомості, мовної особистості письменниці доповнюють транскультурні інтенції.

У реалістичній повісті – проблема еміграції, самотійності і дорослішання дітей, їх стосунків з батьками. Авторка веде розповідь від імені дітей Полі й Артема, використовуючи щоденникову форму та сповідальну манеру письма. Вона розкриває внутрішній світ підлітків, їхні переживання та відчуття самотності через мову від першої особи. Такий мовний прийом – засіб інтимності, дружньої тональності спілкування, щирої відповідальності й довіри персонажа до читача-ровесника. У їх оповіді стилістично нейтральні засоби мови переплітаються із експресивними висловами, оцінками. Природна мова персонажа-дитини відповідає її психологічному стану і передається добром лексичних одиниць, порядком слів у реченнях, варіюванням різних типів речень за будовою.

В. Чернишенко у рецензії на повість зазначає: *«Мова дітей у діалогах сучасна і природна, а ось коли вони виступають нараторами – трохи інша, літературніша. Втім, це не викликає якогось відторгнення, бо ж те, як ми говоримо, і те, як для прикладу, пишемо щоденник – це трохи різні речі. Мова однозначно багатша і цікавіша, ніж у ранніх книгах авторки»* [14]. Типова для підлітків мовна поведінка підкреслює реалістичність образів головних героїв та правдивість розповіді.

Діти намагаються зрозуміти вчинок матері, яка виїхала до Америки, пояснити її вибір, але це зробити дуже складно. Вони розуміють, що *«мама змінилася в іншій країні. Мама змінилася в іншому домі»* [8, с. 39]. Письменниця надає топосам іншої країни, іншого міста, локусу іншого дому основного смислового навантаження у творі. Інший дім, дім іншого чоловіка, *«хатка, яку збудував собі Джек»... збудував мамі Ед»* [8, с. 54] – такі варіанти тлумачення реального простору, місця, в якому перебуває мама

героїв, пропонує Поля. Топоси, локуси, описи краєвидів засвідчують, що Оксана Луцевська майстерно володіє виразально-зображувальними засобами мови.

Як визначила сама авторка, «Інший дім» – це повість про страх і сміливість, про поразки і перемоги, про турботи і радість, про складнощі вибору і легкість прощення. Усі ці переживання випадають на долю Полі і Артема, що стоять на порозі важливих життєвих змін. О. Луцевська торкнулася різних проблем, серед яких і проблема психологічного стану людини в певних обставинах, переживання перших романтичних стосунків, дорослішання; соціально-побутової складової життя і деградації людини (на прикладі батькового брата Степана), еміграції та її наслідків; любові до рідної землі та особистої свободи.

В одному із інтерв'ю на запитання «На що взорувалися, пишучи "Інший дім"?», О. Луцевська відповіла: *«Саме тоді я вивчала на одному з класів дитліту тексти для дітей про міграцію, репрезентацію іммігрантів як таку. Висновок: у книжках для дітей ми досі багато бачимо наративів із нещасними розбитими долями, і дуже мало книжок демонструють міграцію як вибір самої людини чи збіг певних обставин. Мало текстів, які висвітлюють сучасні та історичні транскультурні зв'язки, хоча вони, як ніколи, видимі на тлі теперішніх подій у світі. Це, ймовірно, і послугувало ключем для написання «Іншого дому». Цебто я не покладалася на якісь тексти, хоча мала начитку, а радше йшла супроти певних конструкцій»* [13].

Мовностилістичну реалізацію дихотомії «свій – чужий» (дім, країна, простір, родина) забезпечили яскраві образи, жанрово-стильові та мовні засоби на рівнях лексики, морфології, синтаксису.

Для маркування мови творів для підлітків авторка ефективно використала прийом стилізації розмовно-побутового стилю в монологах та діалогах, молодіжний сленг (*ми фанатили від гри, телик, пацани, менти*), просторічну (*дурена, свинячі рила*) та згрубілу лексику (*лапище*), спрощені варіанти імен та прізвищ (*Жека, Тьома, Юлька*), іронію, алегоричне мовлення, передачу вербальної та невербальної комунікативної поведінки головних героїв.

У повісті «Інший дім» заакцентовано на гендерному характері мовлення персонажів, що ілюструє порівняння фрагментів оповіді від Артема та Полі. За допомогою мови авторка тонко передає психологію та емоції головних героїв у конкретних ситуаціях.

Артем: *«Дійшовши до двору, про який розповіла Поля, я став біля першого будинку. На лавці сиділо двоє пацанів: товстий і білобрисий. Вони!!! Їх двоє – нічого, я їм покажу! Падлюки! Ви в мене відгребете! Чи, може, подзвонити комусь із пацанів? Федот жив десь неподалік. Та чи він допоможе? Через Аліну в нас із Федотом розпочалася війна. Напевно, краще діяти самому. «Я – один у полі воїн...» – іронічно посміхнувся собі...»* [8, с. 57]

Поля: *«Я крокувала повільно, роздивлялася людей, розквітлі дерева, вивіски на кіосках... Сонце лоскотало повіки, час до часу над кульбабками*

пролітали метелики. Щойно я підійшла до ятки, щоб купити сік, моє серце загупало, горло стиснуло. Неподалік майнули три смужки на шапці: червона, жовта, зелена. То був Макс! МАКС! Я боялася, що він зараз зникне, і я більше його не побачу. Мені хотілося гукнути його, вибігти йому назустріч. МАКС!» [8, с. 90].

Щоб передати настрій та емоційний стан героїні, експресію її мови (у цій ситуації внутрішнього мовлення) Оксана Луцевська використовує не тільки мовні, а й графічні засоби (великий шрифт).

Аналіз художніх текстів Оксани Луцевської дає уявлення про особливості мови і стилю авторки, способи мовної передачі експліцитного та імпліцитного смислів тексту, образотворення та характеротворення. Для повної характеристики мовної особистості письменниці потрібно розглянути й інші її тексти, які сукупно творять «дискурс особистості». Як зазначає С. В. Єрьоменко, *«в рамках кожного окремого жанру проявляється лише частина спектру мовних навичок та вмінь людини. Для опису всього спектру необхідно вивчати мовленнєву діяльність особистості в досить великому наборі жанрів. Вже сам набір жанрів, якими володіє та користується людина, є однією з найважливіших характеристик її мовної особистості»* [4, с. 36].

Книжки-білінгви, написані одночасно українською й англійською мовами («Листи на війну. Діти пишуть солдатам / Letters to the War. Children Write to Soldiers», «Пан Коцький, Міра і море / Mr. Catsky, Mira, and the Sea»), підтверджують, що білінгвізм – одна із визначальних мовних характеристик творчої особистості Оксани Луцевської. Для цих книг письменниця обирає теми, зрозумілі дітям і притаманні різним культурам. У книжці-картинці «Пан Коцький, Міра і море / Mr. Catsky, Mira, and the Sea» йдеться про загальнолюдські цінності: добра, дружби, чесності, правильного вибору в життєвих ситуаціях.

У книжці «Листи на війну. Діти пишуть солдатам / Letters to the War. Children Write to Soldiers» зібрано листи, написані українськими дітьми до солдатів у війні на сході України. Видання українською та англійською мовами задумане як посередник у діалозі між юними й дорослими читачами на теми миру, свободи, соціальної справедливості.

Оксана Луцевська також перекладає українські тексти англійською мовою. Уже видані книжки «Ріпка», «Рукавичка», «Зірки і макові зернята», казки із збірки «100 казок», оповідання Миколи Вінграновського «Гусенятко», текст про білого kota зі збірки «Казки П'ятинки» Дзвінки Матіяш та інші.

Письменниця вільно й досконало володіє українською й англійською мовами, а отже, є білінгвом. Американський лінгвіст У. Вайнрайх білінгвізмом (віл лат. *bi* «два» і *lingva* «мова»), або двомовністю, називає практику поперемінного використання двох мов, а тих, хто нею користується, визнає як двомовних осіб. Білінгвізм української письменниці нормований і розглядається як індивідуальна характеристика особистості;

він постав на основі засвоєння іншої (англійської) мови у процесі навчання і продовжує розвиватися. Вона живе в англomовному середовищі і перебуває в безпосередніх і перманентних міжмовних зв'язках, заснованих на постійному і тривалому спілкуванні з носіями іншої мови. Зрештою, для Оксани Луцевської англійська мова стає не іноземною, а другою мовою.

Про продуктивний білінгвізм як специфічну особливість творчого мислення і мовної реалізації ідей Оксани Луцевської свідчить і той факт, що художні твори для дітей і юнацтва вона пише українською мовою, а літературознавчі статті, розвідки – англійською. Дві мови по-різному використовуються залежно від ситуації спілкування, а у творчості авторки – залежно від стилю і жанру тексту. Як стверджують лінгвісти, «досвід, набутий із допомогою використання однієї мови, завжди різниться від досвіду, засвоєного шляхом використання іншої мови». Так, у процесі творення художнього тексту Оксана Луцевська послуговується українською мовою як основним засобом вербалізації ідей сюжетного розвитку, емоцій головних героїв тощо. Аналітичне осмислення літератури для дітей відбувається в межах літературознавчих знань, мовного і позамовного досвіду авторки, стимулюється мотивами її діяльності і ретранслюється англійською мовою. Англійська термінологія, дослідження англomовних науковців, англomовні теорії, книжки англійською мовою, які виступають об'єктом вивчення, – фактори, що впливають на вербальне мислення особистості, формування думок та їх передачу засобами мови. Навіть після перекладу літературознавчих розвідок українською, мовою оригіналу записані терміни, назви, мають місце нетипові для української мови словосполучення, принципи побудови синтаксичних одиниць, композиції та стильові риси тексту.

Для прикладу розглянемо статтю «Цензура в дитячій літературі: досвід США», у якій вміщено роздуми дослідниці над причинами заборон дитячих книжок у США. Структурно праця складається з кількох частин – відповідей на запитання, поставлених у заголовках. Авторка лише частково використовує загальну модель побудови наукового тексту [5, с. 114], що підтверджує початок статті – «констатація відомого або наявного» та вживання типових мовних формул: «Як свідчить статистика...», «За даними...». Наукового характеру додає праці «критичний аналіз відомого або наявного», який полягає в аналітичних роздумах Оксани Луцевської про причини заборони книг. Кожна з таких причин чітко аргументована і підтверджена коротким оглядом змісту та проблематики текстів, про які йдеться, а також описом ситуації, що склалася навколо книги.

Логічності викладу сприяє запропонований авторкою рейтинг підстав для заборон книг для дітей. *«У рейтингу підстав, через які та чи інша книжка впадає в немилість у окремих громадян США, за останні 20 років визначилися чотири незаперечні лідери. Почесне четверте місце посідає мотивація «жорстокість» <...> На третьому місці в рейтингу підстав для заборони книжок – «невідповідність» віковій групі» <...> На*

другому місці – «образливі висловлювання». Лідирує ж у скаргах наявність у книжках сцен, елементів чи образів сексуального плану». Незважаючи на емоційно-семантичне навантаження наведених синтаксичних конструкцій, вони виконують функцію розчленування інформації та частково відповідають рубрикації тексту. О. Луцевська використовує не властиві мові наукового тексту словосполучення та слова з непрямим значенням: «расова дискримінація» книжки, анекдотична природа заборони книжок, «культурні війни» і под.

Стаття О. Луцевської містить загальнонавчальну, загальнонаукову лексику і терміни, наукову фразеологію, цитати і посилання на думки інших дослідників, що свідчить про її науковість, однак є й інші особливості, які в стильовому плані виводять її за межі наукового дискурсу. Публіцистичність тексту забезпечують експресивний синтаксис з риторично-питальними реченнями, емоційність, виразність, образність висловлювань. На рівні лексики, граматики і синтаксису можна виокремити елементи, характерні для перекладеного з англійської мови, а не оригінального тексту українською. Вплив англійської мови на структуру і словник усного (інтерв'ю) і писемного (тексти) мовлення авторки очевидний.

Оскільки об'єктом дослідження не виступають англійські тексти О. Луцевської, то відкритим залишається питання інтерференції – взаємодії мовних елементів при двомовності, яка виникає у разі мовних контактів або у випадку індивідуального засвоєння нерідної мови; є відхиленням від норми й системи другої мови під впливом рідної.

З літературознавчих і літературно-критичних текстів через систему мовних і мовленнєвих експресивних засобів можна зробити висновки про позицію автора щодо предмета дослідження. Наприклад, *«Утім, справжні “священні війни” в США розпочинаються навколо тих чи тих книжок у жанрі фентезі чи містики, звинувачених в окультизмі ревнителів з окремих релігійних груп. Українські читачі добре пам'ятають резонанс у ЗМІ навколо подібних закидів убік “Гаррі Поттера”»*. Елементи зіставлення, порівняння досвіду США та України присутні майже в кожній розвідці О. Луцевської.

У центрі рецензій та оглядів – книги для дітей, творчість письменників, проблеми дитячого читання. Про найпопулярніші сучасні американські твори для дітей йдеться в матеріалах «Технологія vs. Книжка: експеримент Патрика Кармана», «Пронизлива реалістичність Лоїс Ловрі», про організацію дитячого читання у США – у статті «Не відвернути читача від книги...». На сьогодні згадані тексти не перекладені українською, тому уявлення про них складається виключно на основі інтерпретації Оксани Луцевської.

Розглядаючи книжки литовського казкаря та ілюстратора Кястутіса Каспаравічюса («Гармонія казок Кястутіса Каспаравічюса»), дослідниця опирається на результати досліджень американських науковців,

професорів університетів Девіда Левіса, Вільяма Моебіуса, активно послуговуючись їхньою теорією аналізу дитячих книг, мовною парадигмою термінів та наукової лексики. Така розвідка наближена швидше до наукової статті, аніж до критичної рецензії. Зовсім іншою тональністю позначена стаття «Єва Лепман: автобіографія місіонера дитячої літератури», в якій О. Луцевська із захопленням розповідає про Єву Лепман, одну із засновників Міжнародної юнацької бібліотеки в Мюнхені, провідного світового центру з вивчення дитячої літератури. Йдеться також про її книгу «Міст дитячих книжок: натхнення автобіографія видатної жінки», яка вийшла у Німеччині у 1954 році й досі популярна в цілому світі. У цій розвідці тісно переплетені елементи художнього і публіцистичного стилю.

Оксана Луцевська має своє бачення й оцінку прочитаних книг, які часто викликають резонанс серед інших критиків і читачів. Жваве обговорення і навіть дискусії спровокувала її рецензія на книжку З. Мілошевського «Зміїні гори» [9]. Схвальні відгуки отримали рецензії на книги Барбари Космовської, Марини Павленко, Олекси Білобродова, Ганни Черінь. Дослідниця висвітлює цікаві спостереження та робить ґрунтовні висновки, опираючись на сучасні тенденції, світові теорії і практики дослідження літератури для дітей.

Рецензії та відгуки на дитячі книжки окреслюють спосіб та особливості сприйняття і розуміння О. Луцевською різнотипних українських і англійських текстів. Вміння відчитувати мовні коди і пізнавати текстуальні смисли – складова мовної особистості. Ю. Караулов, під поняттям «мовна особистість» розуміє *«сукупність здібностей і характер людини, які обумовлюють створення та сприйняття нею мовленнєвих творів (текстів), що різняться ступенем структурно-мовної складності, глибиною та точністю відображення дійсності, певним цільовим спрямуванням»* [6, с. 51].

Світоглядна позиція і мовна практика О. Луцевської засвідчують, окрім білінгвізму, ще дві ознаки мовної характеристики її творчої особистості – мультикультуралізм і транскультурність.

Особливості літератури для дітей, промоції і практики дитячого читання, вивчення творчості дитячих письменників постають у творчому дискурсі Оксани Луцевської на перетині національних культур, у смисловому полі яких вона перебуває. Мультикультуралізм як суспільне явище не тільки стає об'єктом зображення в її художніх текстах, а схвалене в книжках інших авторів. Аналізуючи повість Олекси Білобродова «На межі можливого», О. Луцевська зазначає, що повість *«спроможна навчити юнаків багатьом речам, а насамперед – культури інших народів та поваги до їхніх традицій та побуту»*.

Транскультурність як спосіб буття митця, ознака мовної особистості письменниці проявляється на рівні тематики і проблематики, аксіології і мовно-нарративних структур текстів, характеризується виходом за межі

національної культури, етнічної ідентичності, художньо-літературної традиції, мовних і ціннісних детермінацій.

Якщо концепція мультикультуралізму передбачає ціннісну рівність і самодостатність різних культур, то концепція транскультури передбачає їх відкритість і взаємодію. Тут діє принцип не диференціації, а інтерференції, «розсіювання» символічних значень одної культури в полі інших культур. Відбувається дифузія вихідних культурних ідентичностей індивіда в міру того, як індивід перетинає межі різних культур і асимілюється в них.

Осмислення мовної особистості письменниці в лінгвокультурологічному ракурсі ґрунтується на аналізі онтологічної взаємопов'язаної триєдності «мова – свідомість – культура». Написані тексти – матеріал, на основі якого здійснюється «реконструкція світобачення людини», репрезентується структура її мовної особистості, зокрема вербально-семантичний (носій мови володіє лінгвістичними одиницями; «словник + граматика»), лінгвокогнітивний (поняття, ідеї, концепти відображають ієрархію цінностей) та прагматичний (охоплює цілі, мотиви, інтереси, установки та інтенціональності) рівні [6, с. 67]. Цю структуру також допомагають зрозуміти висловлювання Оксани Луцевської, зафіксовані в інтерв'ю, в яких вона виступає в ролі респондента чи інтерв'юера. Мовлення в цьому жанрі відображає внутрішній світ респондента, слугує джерелом знань про нього (ставлення до дійсності, аксіологічні позиції, переконання та інтереси) і як про мовну особистість. З інтерв'ю дізнаємось про ставлення письменниці до мови, культури, дитячої літератури, читання і книговидання в Україні та світі. Вона розповіла й про адаптацію до нової країни, коли «спочатку нічого не пишеться, але згодом починаєш творити з новим диханням». Олена Кицан, досліджуючи українську літературу зарубіжжя, констатує: *«Ще одним позитивним моментом зміни місця проживання є почуття надлюбові до рідної мови, культури, літератури, яке за кордоном у кожної людини загострюється»* [7, с. 144].

З точки зору антропологічної лінгвістики творчість О. Луцевської є цікавим об'єктом для вивчення питання, як людина впливає на мову і як мова впливає на людину, її мислення, культуру особистості. У контексті розмови про мовну особистість О. Луцевської говоримо про білінгвізм, мультикультуралізм і транскультурність як ознаки і як послідовні етапи її формування у процесі щоденної мовленнєвої практики та творення текстів.

Отже, мовну особистість письменниці і дослідниці літератури для дітей Оксани Луцевської характеризують такі риси: естетичність, майстерне володіння мовностилістичними засобами мови в текстах різних функціональних стилів; вміння відчитувати мовні коди і текстуальні смисли; білінгвізм; мультикультуралізм; транскультурність; синтез різних світоглядних позицій, мистецьких і дослідницьких практик, які розширюють горизонти цілісної «картини світу» свідомості авторки і забезпечують повноцінну її репрезентацію в україномовній та англomовній, художній і науково-критичній творчості. Мовностилістична

палітра її творів залежить від їх жанрової природи і визначається фактором адресата. О. Луцевська не може абстрагуватися від того мовного середовища, в якому живе, над нею тяжіє паралельна система двох мовних кодів, що активно виявляється на мовностилістичному рівні її письма. Проникнення чужорідної мовної стихії спостерігається на рівні лексичної, синтаксичної, стильової систем, проявляється в екстраполяції тем і образів західної літератури для дітей та юнацтва, термінологічного апарату американських літературознавчих досліджень.

Список використаної літератури

1. Бацевич Ф. Лінгвістична генетика: проблеми і перспективи: монографія / Ф. Бацевич. – Львів: ПАІС, 2005 – 264 с.
2. Богуш А. Мовленнєва компетенція дошкільника як лінгводидактична проблема / А. Богуш // Богуш А. Дошкільна лінгво дидактика. Хрестоматія / А. Богуш. – К.: Слово, 2005. – С. 149–156.
3. Вздутьська В. Проза тихого світла (дитячі книжки Оксани Луцевської) [Електронний ресурс] / Валентина Вздутьська. – Режим доступу: // <http://kazkarka.com/books/proza-tyhoho-svitla-dytyachi-knyzhky-oks.html> (12.08.2016)
4. Єрьоменко С. В. Напрями досліджень мовної особистості у сучасній лінгвістиці / С. В. Єрьоменко // Записки з романо-германської філології. – Вип. 2 (33). – 2014. – С. 33 – 37.
5. Єщенко Т. А. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посібн. / Т. А. Єщенко. – К.: ВЦ «Академія», 2009. – 264 с.
6. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М.: Наука, 1987. – 263 с.
7. Кицан Олена. Опозиція «своє» / «чуже» в сучасній українській літературі зарубіжжя / Олена Кицан // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2014. – Вип. 60. Ч 1. – С. 139–146.
8. Луцевська О. Інший дім: повість / Оксана Луцевська. – Львів: Видавництво Старого Лева, 2013. – 120 с.
9. Луцевська О. Казка про віру в себе [Електронний ресурс] / Оксана Луцевська. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2012/03/12/kazka-pro-viru-v-sebe> (17.09.2016).
10. Луцевська О. «Солька і кухар Тара-Пата»: повість / Оксана Луцевська, Лана Світанкова; худож. О. Гаврилова. – К.: Грані-Т, 2012. – 80 с.
11. «Мені не потрапити до «Книги рекордів Гіннеса»: про те, що ховається за маскою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bokmal.com.ua/books/meni-ne-potrapiuty-do-knigy-rekordiv> (18.09.2016).
12. Огар Е. Мова дитячого літературного дискурсу: функціонально-комунікативні аспекти дослідження / Емілія Огар // Вісник СумДУ. – № 3 (87). – 2006. – С. 10–17.
13. Оксана Луцевська про дитячу літературу, переклади та інше. Інтерв'ю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bokmal.com.ua/people/oksana-lushchevska-interview> (15.09.2016).
14. Чернишенко В. Інша книжка для підлітків [Електронний ресурс] / Володимир Чернишенко. – Режим доступу: <http://www.barabooka.com.ua/insha-knizhka-dlya-pidlitkiv/> (15.09.2016).

Качак Татьяна. Лингвостилистические особенности художественных и литературоведческих текстов Оксаны Луцевской. В статье освещены способы и средства лингвостилистических реализаций содержания в художественных и литературоведческих текстах Оксаны Луцевской. Творчество представительницы украинской диаспоры является интересным объектом для изучения вопроса как человек влияет на язык и как язык влияет на человека, его мышление, культуру личности. В процессе создания художественного текста Оксана Луцевская пользуется украинским языком как основным средством вербализации идей сюжетного развития, эмоций главных героев. Аналитическое осмысление литературы для детей происходит в пределах литературоведческих знаний, языкового и внеязыкового опыта автора, стимулируется мотивами ее деятельности и ретранслируется на английском языке. Языковую личность писательницы и исследовательницы литературы для детей Оксаны Луцевской характеризуют следующие черты: билингвизм, мультикультурализм, транскulturность, синтез различных мировоззренческих позиций, культурных, художественных и литературно-критических практик.

Ключевые слова: билингвизм, лингвоанализ, литература для детей, языковая личность, стиль.

Kachak Tetiana. Linguistic and Stylistic Features of Literary Works and Texts of Literary Criticism by Oksana Lushevskya. The article highlights the ways and means of implementing linguistic and stylistic content in the fiction and literary studies texts by Oksana Lushevskya. The creative heritage of the Ukrainian diaspora representatives is an interesting domain for revealing the issue of how a person affects the language and how language affects the individual, his/her thinking, mentality and inner culture. In the process of creating a literary text Oksana Lushevskya employs the Ukrainian language as the principal tool for verbalization of the plot ideas development and the emotions of the protagonists. Analytical interpretation of the literature for children is performed within the theoretical framework of literary criticism, linguistic and extra-linguistic experience of the author, stimulated by the motives of her activities and communicated in English. Linguistic personality of the writer and a researcher of the children's literature is characterized by the following features: bilingualism, multiculturalism, transculturalism, intercultural synthesis of various philosophical views, cultural, artistic and literary criticism practices.

Key words: bilingualism, linguistic analysis, literature for children, language personality, style.

Стаття надійшла до редколегії 25.10.2016